

PLUTARKHOS
Eläinten älykkyydestä ja
 muita kirjoituksia. Suom.
Tua Korhonen ja Liisa Kaski.
Helsinki: Gaudeamus 2015.
232 s.

Vaikka ainakin länsimaissa suurin osa ihmisistä syö eläimiä, osa pidättyy kokonaan lihan tai kaikkien eläinkunnan tuotteiden syömisestä. Lihansyöminen on eettinen tai ympäristökysymys, mutta on myös uskontoon liittyviä sääntöjä syömiselle, kuten juutalaisten ja muslimien pidättyminen sianlihasta, hindujen pidättyminen naudasta tai erilaiset paastokäytännöt. Eläinten ja ihmisten suhde, erityisesti kysymys ihmisen oikeudesta syödä eläimiä, on ravinnon tehotuotannon aikakaudella ajankohtainen kysymys.

Keskustelu eläinten syömisestä oikeutuksesta ei silti ole yksinomaan meidän aikamme kysymys. Vaikka lihaa ylipäättään oli vähemmän saatavilla menneinä aikoina, lihan syömisestä oikeutuksesta keskusteltiin jo antiikin maailmassa. Filosofiseen ja askeettiseen kristilliseen ja esimerkiksi manikealaiseen elämäntapaan kuului lihasta ja eläinkunnan tuotteista kieltäytyminen. Merkittävä keskustelija oli Plutarkhos (n. 45–125 jaa.), yksi ensimmäisen vuosisadan tuotteliaimpia kirjoittajia. Hänet tunnetaan Kreikan merkkimiesten ja Rooman keisarien paralleelielämäkertoista, joista osa on suomennettu (*Kuuluisien miesten elämäkertoja*, suom. Kalle Suuronen). Vaikka elämäkerrat ovat perinteisesti olleet Plutarkhoksen tunnetuimmat teokset, hänen tuotantonsa on huomattavasti laajempi ja monipuolisempi. Plutarkhoksen uskontoja, luonnontiedettä, eri kulttuureja ja muita aiheita käsittelevät kirjoitukset on koottu laajaan *Moralia*-nimellä tunnettuun sarjaan. Tässä yhteydessä on hyvä mainita myös Erkki Sirosen ja Sampo Vesterisen Plutarkhos-suomennosvalikoima *Helliin tunteiden kirja* (2005), jossa on Plutarkhoksen

kirjoituksia ihmisten välisestä kiintymyksestä. Plutarkhos keskustelee useissa kirjoituksissaan myös lihan syömisestä. Hänen teoksensa ovat vanhimpia säilyneitä kirjallisia keskusteluja aiheesta.

Eläinten älykkyydestä ja muita kirjoituksia sisältää kolme Plutarkhoksen kirjoitusta: *Eläinten älykkyydestä*, *Gryllos* ja *Pitopuheita*. Ne on suomennanut Kreikan kirjallisuuden dosentti Tua Korhonen sekä folkloristi ja filologi Liisa Kaski. Korhonen on aiemmin suomennanut Antti J. Niemen ja Pia Åbergin kanssa Plutarkhoksen teoksen *Lihansyönnistä* (2004). *Eläinten älykkyydestä ja muita kirjoituksia* -suomennoksen kirjoitukset lähestyvät eläinten ominaisuuksia ja kykyä sekä eläinten syömistä eri näkökulmista.

Ensimmäinen dialogi, *Eläinten älykkyydestä*, sijoittuu Plutarkhoksen kotiin. Meneillään on symposium, jossa Plutarkhoksen isä Autobulos ja muutama nuorempi mies väittelevät maa- ja merieläinten älykkyydestä. Keskustelussa pohditaan eläinten järjellisyttä ja järjellisuuden esiintymismuotoja ja -asteita, eläinten kykyä tunteisiin, kuten vihaan, pelkoon, mustasukkaisuuteen tai katumukseen, ja edelleen niiden kykyä hyveellisyyteen. Keskustelussa nojataan kreikkalaisiin kirjoittajiin, niin filosofiin kuin runoilijoiden lausumiin, ja kerrotaan laajasti erimerkkejä ja anekdootteja eri eläinlajeista. Nämä ovat sekä yleisempiä havaintoja eläinten – muurahaisten, leijonien, härkien ja lintujen – toiminnasta ja ominaisuuksista, että yksittäisiin eläimiin liittyviä tapauksia, kuten kertomus Pyrrhoksen koirasta, joka paljasti isäntänsä murhaajat, ja delfiinistä, joka antoi lasos-pojan ratsastaa selässään. Aristimos puolustaa laajaspuheenvuorossaan maaeläinten ja lintujen älykkyyttä, ja vastaavasti Faidimos merenelävien viisautta. Kilpaväittelyn lopputuloksen summaa Soklaros: ”Sillä kun yhdistetään se, mitä olette puhuneet *toisianne vastaan*, te yhdessä todistat-

te hienosti *niitä vastaan*, jotka eivät suo eläimille järkeä eivätkä ymmärrystä.”

Gryllos sijoittuu Kirken saarelle, jolta Odysseus miehineen on pian poistumassa. Eläinaiheen lisäksi *Gryllos* tarjoaa esimerkin Homeroksen tarinoiden tulkinnasta ja sovitamisesta uusiin yhteyksiin antiikin maailmasta. Dialogi on varsin humoristinen ja myös suomennos onnistuu välittämään siihen sisältyvää komiikkaa. Kuten *Odysseuksen* kymmenennessä kirjassa kerrotaan, Kirke on loihittanut saarelleen ajautuneita miehiä kesyiksi petoeläimiksi, jotka käyskentelevät hänen puutarhassaan. Odysseuksen miehet hän muuttaa sioiksi. Odysseusta kammostaa eläimiksi muutettujen ihmisten kohtalo ja hän haluaisi pelastaa takaisin ihmisiksi edes kreikkalaiset. Kun Kirke ja Odysseus riitelevät asiasta, Kirke käskee Odysseuksen itse kysyä eläimiltä, tahtovatko nämä ylipäänsä enää ihmisiksi. Odysseuksen keskustelukumppaniksi valitaan sika Gryllos, joka puolustaa eläinten ihmisiä luonnollisempaa ja suurempaa kykyä hyveisiin. Gryllos ei enää halua ihmishahmoon. Hän osoittaa Odysseuksen itsekin ymmärtävän, että eläimen sielu ”luonnostaan versoo ja kasvattaa aina sellaisen hyveen kuin on tarpeen”. Eläimet ovat rohkeita ja älykkäitä, niillä on itsenäinen mieli ja kohtuutta. Niillä on vain luonnollisia haluja ja ne ovat nautinnoissaan kohtuullisia.

Kolmannessa dialogissa siirrytään Kirken saarelta *Pitopuheisiin* ja ruokapöytään pohtimaan, mitkä liukeroista ovat parhaita. Keskustellaan meren antimista, suolasta, juonnutaan pohtimaan juutalaisten sianlihakieltoa. Suolakeskustelussa nousee esiin näkökulma, jonka voi halutessaan ajatella tuovan näkökulman myös Matteuksen evankeliumin sanontaan ”Te olette maan suola” (Matt. 5:13) – Plutarkhoksen hahmo Symmakhos toteaa, että suolan voima lisää syötävään lihaan ”sulon ja nautinnon aivan kuin sielu”. Juutalaisten sianlihakieltoa keskus-

telijat pohtivat melko pitkään. He rinnastavat sen egyptiläisten tapoihin ja arvelevat sianlihan välttämisen johtuvan kunnioituksesta sikaa kohtaan. Juutalaisten ja egyptiläisten tapojen lisäksi keskustelijat pohtivat myös pythagoralaisten käytäntöä välttää sielullisten olentojen ja Plutarkhoksen mukaan etenkin kalan syömistä.

Suomennosten lukeminen on miellyttävää: Korhosen ja Kasken teksti on sujuvaa ja hyvää suomea. Sivujen marginaaleista löytyvät kreikkaneliseen tekstiin osoittavat numeromerkinnät ja jokaisen kirjoituksen lopussa on selitykset, joissa annetaan tarkempaa tietoa esimerkiksi eläinlajien nimistä, viittauksista antiikin kirjoittajien teoksiin tai avataan suomennoksen takana ollutta kreikkalaista terminologiaa.

Teoksen loppuun on sijoitettu Plutarkhosta ja antiikin ihmisen eläinsuhdetta käsittelevä essee (s. 157–215), jossa esitellään myös Plutarkhoksen elämä ja teokset, tarkemmin kolme suomennettua teosta. Lisäksi tarkastellaan ansiokkaasti Plutarkhoksen suhdetta eläimiin ja lihansyömiseen. Vaikka Plutarkhos näyttää vastustavan eläinten tappamista, hän kuitenkin toimi pappina Delfoissa, joka ”oli antiikin aikana myös teurastamo, jossa kaikuivat teurastettavien uhrieläinten huudot ja alttarilla virtasi alituinen uhrieläinten veri” (s. 173). Essee avaa suomennoksen taakse jäävää kreikkanelistä sanastoa. Voi tietysti pohtia, olisiko tämä esittely voinut olla jo teoksen alussa. Minusta kirjoittajien ratkaisu sijoittaa essee Plutarkhoksen tekstien jälkeen toimii näinkin. Nyt suomennokset voi lukea ensin, ilman ennakkokäsitystä. Toisaalta lukemisen voi aloittaa esseestä ja saada siten taustatiedot Plutarkhokselle ja eläinaiheen käsittelylle. Ylipäänsä kirjan lukuja voi lukea haluamassaan järjestyksessä.

Teoksen lopussa on vielä lyhyet, ympäristö- ja eläinetiikan dosentin Elisa Aaltolan kirjoittamat jälkisanat. Aaltola nostaa esiin joitakin esi-

merkkejä eläinoikeuskeskustelun historiasta ja toteaa, että Plutarkhos käsittelee monia eläinetiikan teemoja hyvin samalla tapaa kuin nykykeskustelussa tehdään. Voi kysyä, miksi keskustelu ei ole kahden tuhannen vuoden aikana edennyt. Aaltolan mukaan eläimiä ei ole pidetty tarpeeksi tärkeänä aiheena, ja keskustelu eläinten oikeuksista on jäänyt marginaaliin. Tämä puheenvuoro olisi mielestäni saanut olla laajempi: Plutarkhoksen näkökulmien rinnalle ja samojen kansien väliin olisi hyvin mahtunut nykypäivän eläinetiikkaa käsittelevä laajempi puheenvuoro.

Plutarkhosta on tietysti hedelmällistä lukea myös varhaisen juutalaisuuden ja kristinuskon näkökulmiin verraten. Hän eli aikana, jolloin roomalaiset tuhosivat Jerusalemin tempelin: näin eläinten uhraaminen päättyi juutalaisuuden piirissä. Kristinuskon kirjoituksissa eläimillä on monenlaista symboliarvoa, mutta mitä muuta arvoa eläimillä oli? Demoniset voimat liittyvät eläimiin esimerkiksi Jeesuksen mereen ajamassa sikalaumassa ja erinäisissä *Antonioksen elämän* episodeissa. Askeettiseen elämään kuuluu syömisen sääteily ylipäänsä. Ihmisen ja eläimen vastapariisuus kesyyntyy joskus; Johannes Moskhoksen *Niityssä* vanhus Gerasimoksen ja leijonan yhteiselo symboloi askeettisen elämän tuomaa rauhaa ihmisen ja luomakunnan välillä.

Tua Korhosen ja Liisa Kasken taitavat suomennokset viitteineen ja selityksineen muodostavat onnistuneen kokonaisuuden. Antiikin näkökulmien lisäksi kokonaisuus tarjoaa taustan tämän päivän keskusteluihin eläinten kyvystä ja oikeuksista. Vaikka kreikkaa osaavien on suotavaa lukea Plutarkhosta alkukielellä, on hienoa, että nämä kirjoitukset voi lukea myös suomeksi. Korhoselta ja Kaskelta on odotettavissa lisää laadukkaita suomennoksia, sillä Korhonen johtaa antiikin draamojen suomennostyöryhmää, jossa hänen ja Kasken lisäksi Sofoklesta, Euripidesta, Aristofanesta ja Plautusta suo-

mentavat Vesa Vahtikari ja Arto Kivimäki. Näitä suomennoksia voi tämän teoksen perusteella odottaa suurella kiinnostuksella.

ULLA TERVAHAUTA, TEOL. TRI

ISMO DUNDERBERG

Jeesus, seksi ja harhaoppiset sekä muita kirjoituksia varhaisesta kristinuskosta. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura 2015. 370 s.

Ismo Dunderberg är professor i Nya testamentets exegetik vid Helsingfors Universitet sedan 2008, efter att ha vikarierat för Heikki Räisänen i samma tjänst sedan 2003. Han är tillika dekanus för teologiska fakulteten. Den aktuella artikelsamlingen är rubricerad ”Jesus, sex och hereetikerna samt andra essäer om tidig kristendom”. Av de tjugo essäerna i boken är de flesta tidigare publicerade (sju i *Teologisk Tidskrift*, tre i tidskriften *Vartija*, sju i olika artikelsamlingar). Tre är tidigare opublicerade: installationsföreläsningen från 2009 samt två andra föredrag. Artiklarna är uppdelade i två avdelningar, som i grova drag handlar om ”nytestamentliga” och ”gnostiska” teman, men gränserna är rätt flytande.

En del artiklar är populärvetenskapliga, men det finns ingen större skillnad i jämförelse med de strikt exegetiska bidragen. Detta sakförhållande återspeglar dels dilemmat med att presentera Nag Hammadi-forskning, som även för teologiskt och exegetiskt skolade läsare kan vara ett främmande land där resoguiden får anstränga sig att vara tydlig och förståelig. Men dels verkar det klarspråkliga sättet vara naturligt för Dunderberg. Här påminner hans essäer om Heikki Räisänens omfattande populärvetenskapliga men också vetenskapliga